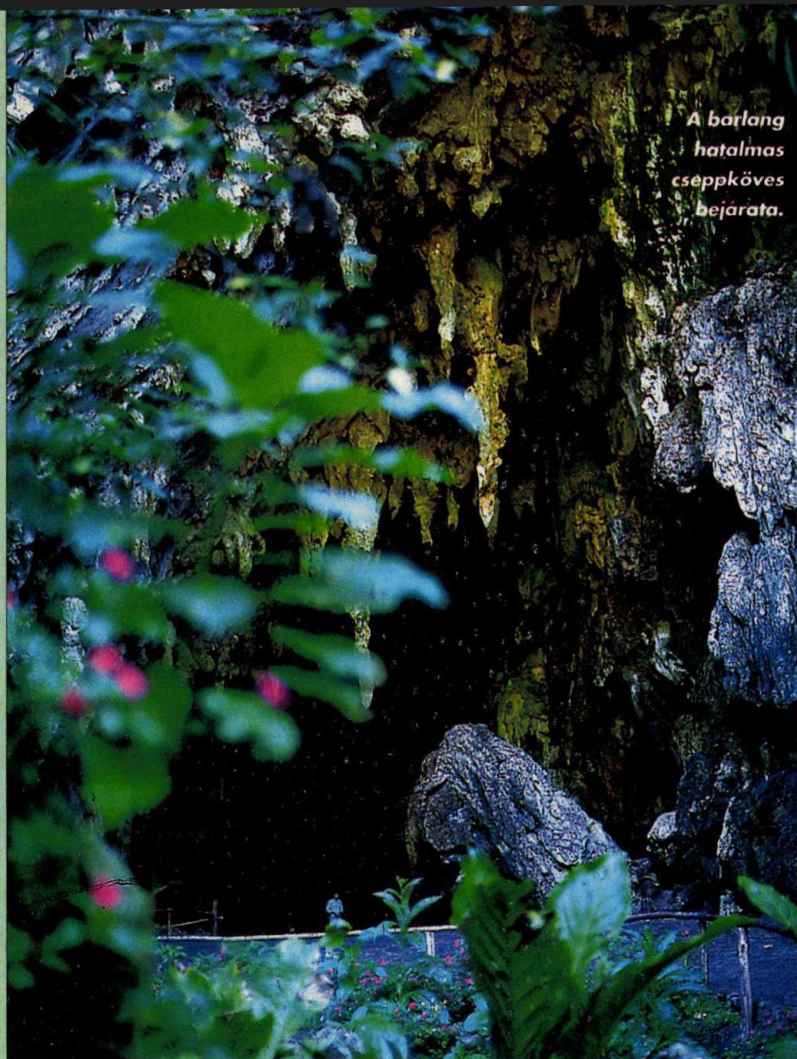

A barlang hatalmas cseppköves bejárata.

A Venezuela északkeleti részén emelkedő *Cumanái-hegyvidék* kialakulását tekintve az Andok hosszan elnyúló vonulatához tartozik, ám szelíd, lekerekített formái, valamint szerény, átlagos magassága középhegységi tájakhoz teszi hasonlatossá. A túlnyomórészt *kréta-mészkőből* álló terület páratlanul gazdag karsztos formakincsekben. A felszínt oldásos és

L Á T O G A T Ó B A N S Z U S Z Ó K F Ö L D Ö N

A GUACHÁRÓ-BARLA

A venezuelai vadon mélyén különös, titkokat őrző barlang rejtőzik. Fenyegetően ásító száadája úgy tátong a dzsungel göcsörtös faóriásai között, mintha egyenest az alvilágba vezetne. A sötétből háttorzongató hangok törnek elő, a mélyben kísérteties lények tanyáznak. A csajma indiánok úgy tartották, őseik nyughatatlan szelleme kísért. A misztikum fátylát egy fiatal német kutató, *Alexander von Humboldt* lebbentette fel jó kétszáz évvel ezelőtt.

beszakadásos mélyedések tagolják, a hegység gyomrában pedig pompás barlangrendszerek formálódtak ki az évmilliók alatt. A legnagyobb hímvére a *Cueva del Guácharo*, azaz a *Guacharó-barlang* tett szert, amely 10 200 méteres hosszával Venezuela legnagyobb ilyen képződménye.

A *Monagas* tartományban található legendás sziklaüreget a Karib-tenger partján fekvő forgalmas kikötővárosból, *Cumanából* érhetjük el legkönnyebben. A menetrend szerint közlekedő autóbuszok alig három-négy óra alatt leküzdik a csaknem száz kilométeres távolságot. A keskeny aszfaltcsík festői tájakon, gondozott kávé-, narancs- és dohányültetvények

Szuszókportré – a rajz egy 1870-ben kiadott könyvből származik

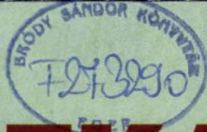
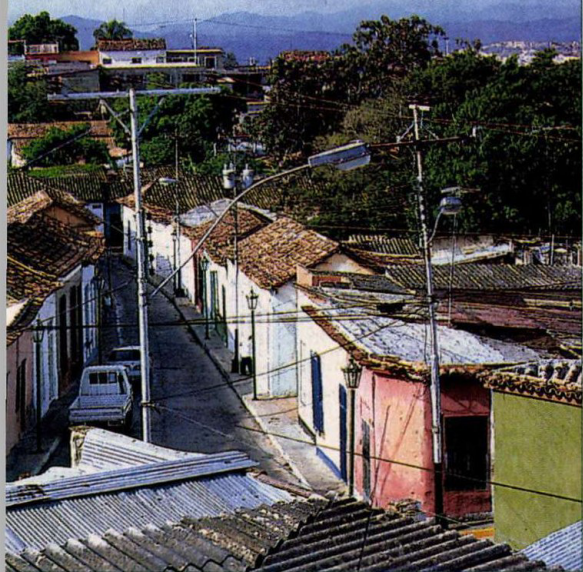
között kapaszkodik fel az ezer méter magasan fekvő *Caripei-fennsík*ra. Maga a barlang egy hatalmas mészkőbérc déli oldalán nyílik a szabadba. 26 méter széles és mintegy 23 méter magas öblös szájadékának boltozatáról – mint megannyi szörnyű fog – jól megtermett cseppkőképződmények ereszkednek alá. Belépve a gigászi sziklakapun, olyan világban találjuk magun-

kat, amely a sokat látott barlangjárót is ámulatba ejti.

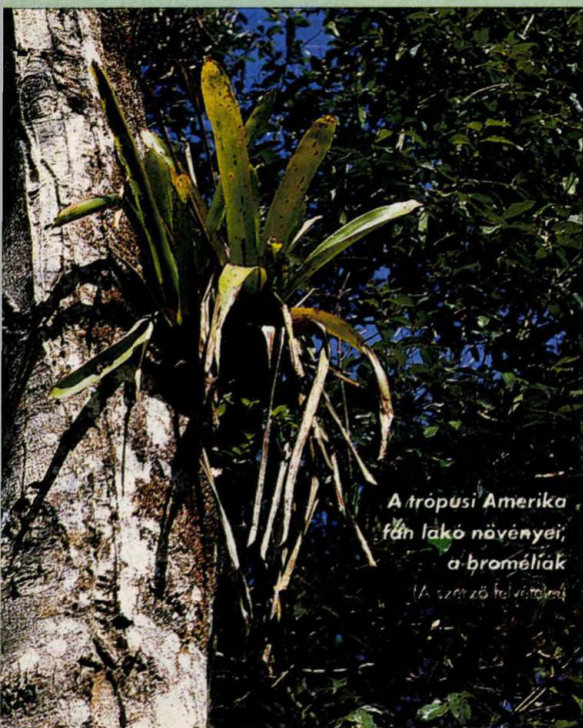
A speleológusok szerint a Cueva del Guácharo a patakos karsztbarlangok sorába tartozik. Kiterjedt járatrendszerét a kőzetek repedésein át mélybe szivárgó csapadékvíz alakította ki oldásos erózióval. A barlang kezdeti szakasza tulajdonképpen egy hatalmasra tágult szikladóm: az alján aprócska vízer, a

Silención, a Csend folyosóján a barlang sokak szerint leglátványosabb részébe jutunk. A petróleumlámpák tompa fényében a rejtett föld alatti világ káprázatos kincsei csillognak: karszú álló- és függőcseppkővek érdekében kígyózik a sáros ösvény, s a barlangi palota nyálkás falait helyenként fenséges, agancsszerűen szerteágazó kalcitészterek, heliktiterek díszítik.

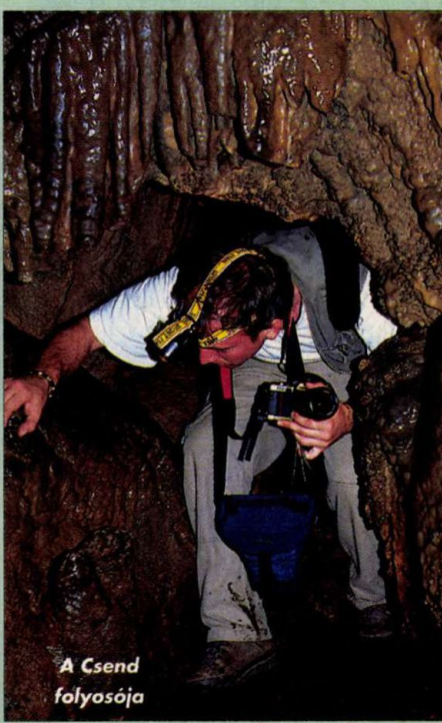
Cumaná városa – a guacharó-túrák gyakori kiindulópontja

NG TITKA

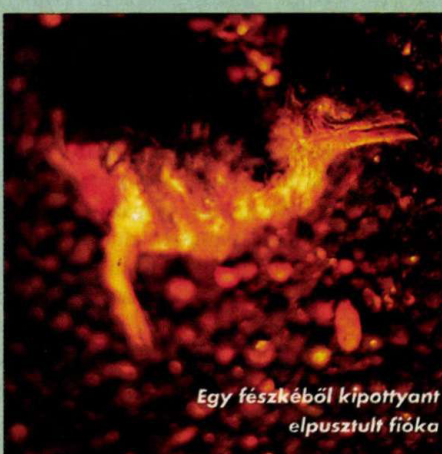
A trópusi Amerika fán lakó növényei, a broméliák
(A szöveg felvétel)

A Csend folyosója

Rio Caripe egyik forrása kanyarog. Beljebb hatolva a délkelet-északnyugat csapásirányú üregbe, a halovány fények lassan elenyésznek, a bejáratnál 140-150 méterre pedig már örök sötétség honol. Egy helyen a természetes alagút annyira összeszűkül, hogy csak alaposan meggörnyedve lehet előrehaladni. Túljutva a Galeria del

M. Z. Thomas író nevezte egyik könyvében a két barátot – maratoni utazásuk során megfordult a mai Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Peru, Kuba és Mexikó területén. A spanyol „Pizarro” fedélzetéről Cumaná kikötőjében léptek Dél-Amerika forrongó földjére. A Gyöngy-part nyüzsgő kereskedővárosából vágta neki Új-Andalúzia trópusi párába burkolózó hegyeinek, hogy felkeressék a híres Guacharó-barlangot.

Egy fészkből kipottyanó elpusztult fióká

Őszvérháton a holtak birodalmába

A Guacharó-barlang létezéséről elsőként egy spanyol szerzetes értesítette Európát. Noha a misszionárius már 1678-ban behatolt a vad hegyvidék területére, a rejtélyes sziklaüreg tényleges megismerése még több mint százhusz évig váratott magára. Az első szakszerű leírás a neves természettudós, *Alexander von Humboldt* (1769-1859) tollából való. A német polihisztor 1799 és 1804 között – *Aimé Bonpland* (1773-1858) francia orvos botanikus társaságában – kerek öt esztendőn át kutatott Latin-Amerika trópusi vidékein. A „tudomány Don Quijotéja és Sancho Pansája” – ahogy

Két jól megrakott őszvér szállította az élelmiszert és a kutatómunkához szükséges felszereléseket: a növények szárítására szolgáló nagy mennyiségű itatóspapírt, rovargyűjtő fiolákat, lepkehálókat, valamint a földrajzi helymeghatározáshoz és a csillagászati megfigyelésekhez elengedhetetlenül fontos műszereket. A szakadékokkal sűrűn felsabdalt, a jaguárok miatt veszélyes erdőrengetegben csak lépésben tudtak haladni. Csaknem két hétig vándoroltak a ritkán la-

kott hegyvidék alig taposott ösvényein, míg végre elérték a barlang közelében épült caripei kapucinus kolostort.

Az expedíció kiegészült a klastrom néhány szerzetesével, valamint fáklavívó indiánokkal, és mélyen behatolt az akkoriban még teljesen feltáratlan járatrendszerbe. A természettudományok szinte minden területén ott-honosan mozgó Humboldt behatóan tanulmányozta a barlang földrajzi viszonyait, valamint a bejárt szakasz sajátos növény- és állatvilágát. Sajnos, a felfedező 472 méter megtétele után kénytelenek voltak visszafordulni, mert a csajma indiánok megtagadták a szolgálatot. Az atyák minden biztatása és fenyegetése hiábavalónak bizonyult, a félelemtől minden ízükből remegő bennszülöttek egy tapodtat sem voltak hajlandók tovább menni.

Az indián népi misztérium megannyi sejtelmes történettel ruházta fel a környékbeli grottákat, „amelyeket se a Nap, Zisz, se a Hold, Nuna nem világít meg”. A Guacháró-barlangból kiszűrődő túlvilági sivalkodásban az őslakó csajmák a holtak hangját vették felfedezni, nem csoda hát, ha messziről elkerülték a baljóslatú helyet. Csilagtalan éjszakákon a törzs varázslói rituális szertartásokat tartottak a roppant nyiladék előtt, így próbálva kiengesztelni *Jolokiámót*, a gonosz démonok urát.

A barlang így még évszázadokig őrizte titkait, ám a kíváncsiság idővel még a babonás félelemnél is erősebbnek bizonyult. Akadtak, akik a tabuk ellenére bemerészkedtek a sötétlő lyukba. A vállalkozó kedvű bennszülöttek nagy méretű, bűzös sziklacsarnokba jutottak, ahol gyantafákláik sercegő lángjánál sok száz különös, gömb alakú madárfészekre bukkantak. Az álmukból felriasztott békés szárnyasok csakhamar észveszejtő rikoltozásba kezdtek, rekedtes hangjukat rémisztővé torzíva visszhangozták a barlangterem erősen tagolt falai. A fülsiketítő hangzavar mély nyomot hagyhatott a csajmákban is, mert a fejük fölött cikázó madaraknak a *guacháró*, azaz *lámmás* nevet adták.

A sötétség madarai

Az ornitológiai szakkönyvekben *szuszók* néven szereplő állat tudományos elnevezése (*Steatornis caripensis*) Humboldtól származik. A „második Kolumbusz”-ként is emlegetett felfedező a hittérítők házában tüzetesen megvizs-

gálta és gondosan lerajzolta a Bonpland által lepuffantott, Európában addig jószerivel ismeretlen guachárókat. A kifejlett példányok hossza mintegy 48-55 centiméter, szárnyuk fesztávolsága pedig az 1 métert is meghaladja. A *zsiszfecskefélék* (*Steatornithidae*) családjába tartozó szuszók tollazata gesztenyebarna színű, amelyet a farknál világosabb harántsávok és lándzsa alakú, gyöngyházfényű foltok tarkítanak. Szemük feltűnően nagy, az erősen görbült, széles csőr tövében pedig hosszú, bajuszszerű tapogatóserték ülnek.

Elterjedési területük jócskán túlnyúlik Venezuela határain. Panama, Kolumbia, Ecuador, Bolívia, Brazília és a guyanai államok erdősegeiben szintén előfordulnak, de az észak-trinidadi *Dunstan-barlangban* is nagy számban fészkelnek. Venezuelában sem csak az említett üregben élnek guachárók: a Caracas környéki hegyekben, valamint az ország nyugati részén 5000 méter fölé magasodó *Meridai-Kordillerákban* is ismeretes néhány telepük.

A legnépesebb madársereglettel azonban minden kétséget kizáróan a caripei barlangrendszer büszkélkedhet. A populáció létszáma nem állandó, az év során szabályosan ingadozik. A legszárazabb hónapokban: márciusban és áprilisban alig *hét-nyolcezer* csökken, a csapadékosabb időszakokban – augusztustól decemberig – *tizenötezer*, esetenként akár *tizennyolcezer* szuszók is rikácsolhat az óriási üregben. A madarak leginkább a barlang tágas előcsarnokát, a mintegy 750 méter hosszú *Humboldt-termet* népesítik be, a bejáratától távolabb, valamint a keskenyebb elágazásokban már alig hallható panaszos zajongásuk.

A napközben lustálkodó, meglehetősen álmatag madarak az éj beálltával megélnékülnek, s az éhségtől hajtva elhagyják füledt otthonukat. A pokoli lármától kísért rajzás este hét óra tájban kezdődik, és nagyjából egy-másfél óráig tart. Az élelem után kutató

népes guachárócsapatok a barlangtól igen nagy távolságra, nemritkán 80-100 kilométerre is elkalandozhatnak. Hangosan rikoltozva ezrével lepik el a buján tenyésző őserdőt, hogy megdézsmálják a gyümölcsfák – kiváltképp

az *avokádó* – érett, zamatos terméseit. Táplálékuk ezenkívül főleg a pálmák olajos magvaiból áll, amelyeket erős, kampós csőrükkel többnyire röptében szakítanak le az ágakról. Szegényes, ám annál kalóriadúsabb étrendjükét különféle bogyókkal és termésekkel egészítik ki. Egész éjszaka a szabadban tartózkodnak, s csak pirkadatkor térnek vissza biztonságos búvóhelyükre. Precíz navigációs képességüknek köszönhetően könnyedén rálelnek a fal repedéseiben megbúvó sziklaodvaikra. Repülés közben éles, emberi füllel is jól hallható kiáltást hallatnak, s a környezet tárgyaitól viszszeverődő hanghullámok segítségével szinte tökéletes pontossággal képesek meghatározni helyzetüket. E kifinomult tájékozódási rendszer veszi át a látás szerepét; más éjjeli madarakkal ellentétben a szuszók látása viszonylag gyenge.

Zsisrszüret furkósbottal

Fészkeiket a fal magasabb részeire, leginkább kiugró párkányokra, valamint a mennyezet tölcészerű mélyedéseibe építik. Kiöklendezett magvakból és részben száraz ürülékdarabokból tapasztják össze. Rövid, de erős lábuk az egyenetlen sziklafelszínen való kapaszkodást szolgálja. A tojó általában 2-4 mészfehér tojást rak, s a hímekkel felváltva vigyáz rájuk. A tojásokból rendszerint 33 nap elteltével bújnak elő a csapzott, szépeknek még jóindulattal sem mondható fiókák. Az öreg madarak kicsinyeiket is nagy olajtartalmú magvakkal táplálják, ettől azok gyorsan kigömbölyödnek – valósággal elhíjasodnak. Innen ered a guachárók másik, széles körben elterjedt neve: *zsiszmadár*. A hosszú ideig, 3-4 hónapig röpképtelen csemeték látványos súlygya-

Alexander von Humboldt...
és francia
útítársa, Aimé Bonpland

rapodása a bőséges étkezés mellett a barlangi sötétség és nyugalom jótékony hatásával is magyarázható. Egyes források szerint a fiatalok tömege a kirepülés előtt a felnőtt egyedekének a kétszeresét is elérheti.

A pufók szuszókiókák húsát már az őslakó indiánok is igen ízletesnek találták, ezért gyakorta megrabolták a madarak telepeit. A sütéskor kiolvasztott félig folyós zsiradék, a *guacharóváj* szintén kiválóan bizonyult. Tiszta állapotban szagtalan, s igen hosszú ideig eltartható anélkül, hogy megavasodna.

A csajmák generációkon át öröklődő gasztronómiai hagyományai az európai hódítók megérkezése után is tovább éltek. A spanyol telepesek is hamar rákaptak a nem mindennapi peccenyére, de a caripei misszióstelep örökmécsesét is guacharóolajjal táplálták. Humboldt látogatása idején már rendszeres *zsírészüretet* tartottak. A véres eseményről a német kutató így írt *Az Orinoco vadonában* című könyvében: „Szent János napja táján, az indiánusok dorongokkal fölfegyverkezve belátogatnak a Cueva del Guácharo-ba, s a legtöbb fészket elrombolják. Ilyenkor néhány ezer madarat mindig agyonütnek, miközben az öregek – mintha csak költésüket akarnák megvédelmezni – iszonyú lármával röpködnek az indiánusok feje fölött. A földre hulló fiatalokat a helyszínen kizsigerelik...”

A Cumaná barlangi madarait azonban nem csak tápláló zsírjukért vadászták. Egy furcsa babona is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szárnyasok száma a későbbiekben alaposan megcsappant. Úgy tartották, hogy a fiatal állatok begyéből származó kemény *guacharómagvak* meggyógyítják a váltólázban szenvedő betegeket. A borsos áron kínált medicina iránt óriási volt a kereslet, s az élelmes kalmárok busás haszonra tettek szert.

A rablógazdálkodás eredményeként a XX. század hajnalára a kolónia pusztája léte is veszélybe került. A faj fennmaradása érdekében a venezuelai kormány 1949-ben elrendelte a *Zsírverem* védetté nyilvánítását. A Guacharóbarlang az országban elsőként a *Térme-szet Emlékmlőve* lett. 1975-ben – 627 négyzetkilométeres területen – létrehozták a Humboldt, mai nevén *Guacharó Nemzeti Parkot*. A féltő gondoskodásnak hála, napjainkra a madarak száma ismét sok ezerre rúg.

MEZŐ SZILVESZTER

Könyvtermés

ALBERT VALÉRIA rovata

„A végtelenség kezdete”

A kairói múzeum 1943-ban vásárolt egy papiruszt egy műkereskedőtől. Úgy vélték, naptár van rajta. A tekercs II. Ramszesz korából származott, és talán egy munkástelep valamelyik sírjából került elő. A feltevések utóbb beigazolódtak, s a naptárt, amely az óegyiptomiak hite szerint a „szerencsés és a szerencsétlen” napokat veszi számba, Vanek Zsuzsa egyiptológus most fordításban tette elérhetővé a magyar érdeklődők számára is.

Peret (sarjadás) évszak II. hónapjának 30. napjára (01. 14.) a következő intelem szolgál: „Ma ne beszélj senkivel (emelt hangon)!”. Ugyanezen évszak III. hónapjában 18-a (02. 01.) napja „Nutnak, aki a napokat számolja, ünnepe. Legyen szép napod a házában!”. Semu (forróság) évszak III. hónapjának 4. (05. 18.) napján a következő olvasható: „Ma bármit látsz, jó lesz az!”. Ennél hosszabb üzenet esik Ahet (áradás) évszak I. hónapjának 22. (08. 09.) napjára: „Ré magához hívott minden istent, és ők vártak rá. Aztán ő felfalta őket, majd megölte őket, azután kiköpte őket a vízbe. Azok halakká változtak, a lelkek pedig madarakká (váltak), amelyeket tilos elejteni és halászni... egészen a mai napig. Ma ne egyél halat, ne forrósíts olajat, és ne egyél madarat!”.

A kötet bevezetőjében Vanek Zsuzsa eligazítja az olvasót az egyiptomi időszámítás nem túl bonyolult rendszerében (ha leszámítjuk, hogy az időszámítás náluk a teremtéssel kezdődik, s abból többféleképpen ismertek). A most lefordított naptár szempontjából a *héliopoliszi* teremtésképzés a fontos. Az évet tizenkét hónapra osztották, s azok harminc napból álltak. Ehhez adták hozzá az öt kiegészítő napot, az *Osirisz-mitoszban* szereplő istenek születésnapját. Az év nem négy, hanem három – Ahet, Peret és Semu – évszaktól állt. A hetet nem ismerték.

A fordítást a papiruszról készült, nagyméretű, kiemelhető poszter egészíti ki. (A Mahler Ede Művészettörténet Kör és a Szikomor Alapítvány kiadásában megjelent kötet 70 oldal, 1790 forint; kapható a Lengyel Gy. Szakközépiskolában, Bp., IX., Friss u. 2. és az ET szerkesztőségében).

JUHARI ZSUZSA

Völgyből a hegyre

Amikor dr. Kováts Ferenc tüdőgyógyász-professzort az 1970-es évek elején a lakásán meglátogattam, lelkesen beszélt nekem arról, hogy a kötelező tudószerűsnek és a hatásos gyógyszereknek köszönhetően visszaszorulóban van a *tüdővész*. Akkor ugyanis minden jel arra vallott, hogy csakugyan sikerül megbaboláznia ezt az emberiséget pusztító fertőző betegséget. Ebben a szinte eufóriás közhangulatban az ő áldozatos orvosi ténykedése is közrejátszott, s nem rajta múlt – mert hiszen 1983-ban, 95 éves korában elhunyt –, hogy a gyógyszereknek *ellenálló* baktériumtörzsek miatt a világ sok országában újra támadásba lendült a *tébécé*.

Kováts professzor azonban nemcsak orvosként működött kiválóan, hanem úgy is, mint a *Völgyből a hegyre* című könyv írója, ráadásul a kötetben lévő illusztrációk művészi tehetségéről is tanúskodnak. Visszaemlékezése a *nagyszombati* gyermekkorától *budapesti* nyugdíjazásáig csaknem egy évszázadot ölel át. A *kolozsvári* medikuséveit főleglve a professzorok közül szeretettel emlékezett meg az állattant előadó világhírű dr. Apáthy Istvánról és az anatómiát tanító dr. Davida Leórról. Doktorrá avatása után a kórházi gyakorlatot is Nagyszombaton végezte, majd a *marosvásárhelyi* Országos Kórház orvosa lett. Onnan egy kis községbe, Radnóra pályázott körorvosnak, az „összes gyógytudományok tudorának”. Az első kihívása az a *vörhenyjárvány* volt, amely a múlt század elején oly sok embernek oltotta ki az életét. Hamarosan szembekerült azonban a másik vésszel, a *tüdőtébécével* is. Egész életét ennek gyógyítására kötelezte el. Mindvégig e kór baktériumát fölfedező Robert Kochnak a mottója vezette: „Nunquam otiosus” (sohasem lankadni!).

A következő állomáshelye *Vízakna* volt, ahová tisztiorvosnak szegődött, s akadt is dolga bőven, mert *kolera*- és *tífuszjárvány* ütötte föl a fejét, sőt, ezt *lépfenés* esetek is színezték. Majd jött az első világháború és a románok elől való menekülés. A sors előbb Szegedre vezette, az ottani tüdőbeteg-gondozóba, de munkája közben a belklinikai laboratóriumba is bejárt a *Koch-bacilust* kutatni. E klinikán kezdte el a *hörgőtűkrözést* és a *légmellkezelést* is. Végző munkahelye a *budapesti Szent János Kórház* tüdőosztálya lett, s abból – sok erőfeszítése árán – előbb tüdőgyógyászati tanszék, majd 1952-ben klinika lett. Kováts Ferenc professzor végül onnan is ment nyugdíjba.

Kováts professzor kötete nemcsak önéletrajzi és orvosi ismereteket ad közre, hanem megeleveníti azt a korszakot is, amelyben megadatott neki élnie. Könyvét ez teszi igazán élvezetessé az olvasó számára. (Vince Kiadó, 2000, 319 oldal, 1495 forint)

P. T.

